

DIEHTU RIHKKOSA GILLÁJEADDJI VUOIGATVUOĐAIN

Dán dieđihangihppagii leat čohkkejuvvon áššit, main rihkkosa gillájeaddjis lea vuoigatvuođa oažžut virgeoapmahaččain dieđu. Dieđut sáhttet molsašuddat gillájeaddji dárbbuid, persovnnalaš diliid ja rihkkosa luonddu mielde. Oktavuođadieđut ja liŋkkat lassidieđuide leat dán dieđihangihppaga loahpas.

1. Rihkusalmmuhusa dahkan

Lea dehálaš, ahte rihkkosa gillájeaddji almmuha bolesii rihkkosis. Almmuhus galgá dahkkot nu jođánit go vejolaš, vai rihkus lea álkit čielggaduvvot. Maiddá vahátbuhtadusa oažžun sáhtá gáibidit, ahte rihkusalmmuhus lea dahkkon. Almmuhusa sáhtá dahkat ovdamearka dihte bolesii rihkusbáikkis, dahje bolesstašuvnnas fitnamiin sihke smávit rihkkosiin maiddá internehtas ja telefavnain. Gillájeaddjis lea vuoigatvuohta oažžut virggálaš duodaštusa rihkusalmmuhusas, man lea dahkan.

2. Doarjja rihkkosa gillájeaddjái

Rihkkosa gillájeaddji sáhtá dárbbasit doaktára veahki dahje eará sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusa bálvalusaid, dego sosiálafávttas, buohcceviessodikšuma sihke fysalaš ja psykalaš veajuiduhttima. Gillájeaddji sáhtá geavahit dáid bálvalusaid seammá eavttuiguin dego eará áššehasat.

Máŋgat organisašuvnnat fáallet rihkkosa gillájeaddjiide doarjaga, rávvema ja bagadallama. Rihkkosgillájeaddjifákta addá buotlágan veahki, mii laktása rihkkosiidda ja rihkusproseassaide sihke gillájeaddji vuoigatvuođaid dáfus mávssolaš rávvema. Lagašgaskavuođa illasteami gillájeaddjit sáhttet oažžut suoji ja doarjaga dorvoruovttuin, ja veahki lea fállun maiddá telefon- ja rabasbálvalussan. Muhtun báikegottiin lea fállujuvvon sierradoarjja seksuálarihkkosa gillájeaddjiide ja nissoniidda, geain lea sisafárrejeaddji duogáš. Olmmošgávppi gillájeaddjiide lea sierra veahkkevuogádat, maiddá sii sáhttet beassat dihto eavttuid mielde. Jus gillájeaddji addá lobi, boles dahje eará ovdadutkaneiseváldi sáhtá gaskustit su oktavuođadieđuid doarjjabálvalussii, gos sutnje váldojuvvo oktavuohta.

Gillájeaddji sáhtá geavahit doarjjaolbmo rihkusášši gieđahallama sierra muttuin. Gillájeaddji sáhtá bivdit doarjjaolmmožin olbmo, gean háliida. Ovdamearkan Rihkusgillájeaddjifávttas sáhtá oažžut nuvttá, doibmii skuvlejuvvon doarjjaolbmo. Doarjjaolmmoš oažžu leat mielde jearahallamiin ja riektegeavvamis, muhto mielde orrun sáhtá muhtun dilálašvuođain ráddjejuvvot.

3. Vuoigatvuođalaš veahkki

Gillájeaddjis lea vuoigatvuohta geavahit vuoigatvuođalaš veahki rihkusalmmuhusa dahkamis, jearadeamis ja gearregiin. Veahkin sáhtta doaibma priváhta ášševuoddji, stáhta riektedoaimmahaga almmolaš riekteveahkki dahje lobi ožžon riekteveahkki.

Smávva- ja gaskastuorra dienasoažžuin lea vejolašvuohta oažžut stáhtariekteveahki. Dalle veahki buhtadusa máksá muhtun oassái dahje oalát stáhta. Riekteveahki sáhtta ohcat riekteveahkkedoaimmahagain dahje geavahettiin elektrovnnalaš áššebálvalusa. Gillájeaddji sáhtta maiddái bivdit ášševuoddji- dahje láhkaášiiddoaimmahaga ohcat sutnje vuoigatvuođalaš veahki su beales.

Duopmostuollu sáhtta mearridit gillájeaddjái riekteveahki ja doarjjaolbmo, jus gažaldagas lea lagašgaskavuoda illasteapmi, seksuála rihkus dahje gillájeaddji heggii, dearvvašvuhtii dahje friddjavuhtii čuočci duođalaš rihkus. Dalle buhtadusa máksá stáhta sorjjakeahhtá das, mat leat gillájeaddji dietnasat.

4. Gillájeaddji suodjaleapmi

Muhtumin gillájeaddji sáhtta gártat balddáhallama, mávssahandoaimmaid dahje rihkusproseassas bohtán lassigillámušaid čuožahakan. Virgeoapmahaččat árvoštallet gillájeaddji sierra suodjalandárbuid ovdadutkamis ja gearregiin ja dán dárbbalaš suodjalandoaimmain. Árvoštallan dahkko ovttasbarggus gillájeaddjiin ja das váldojuvvojit vuhtii gillájeaddji persovnnalaš iešvuođat, dilli ja rihkkosa šládja.

Gearregiin gillájeaddji sáhtta muhtun dáhpáhusain gullojuvvot oaidninsuoji duohen dahje videooktavuoda vehkiin dahje almmá áššáskuhhton olbmo mielde čuočvuma. Gillájeaddji jearadeapmi sáhtta muhtun dáhpáhusain vurkejuvvot videoi ja vurkejuvvon materiála geavahuvvot duođaštussan gearregiin, ovdamearkka dihte dalle jus gillájeaddji lea vuollel 18-jahkásaš.

Gillájeaddji priváhtavuoda suddjema várás duopmostuollu sáhtta dihto eavttuid mielde giedahallat ášši olbmuid haga sihke mearridit gearretáššegirjiid ja duomu dárbbalaš osiid dollojuvvot suollemassan. Gillájeaddji sáhtta bivdit dán duopmostuolus. Duopmostuollu sáhtta muhtun áššiin mearridit maiddái gillájeaddji identitehta dollojuvvot suollemassan. Dákkár áššit leat ovdamearkka dihte seksuálarihkkosat.

Duopmostuollu vihkkehalla gearregiid ordnemiid ja suodjalandoaimbajuid álo dáhpáhusaid mielde ja váldá vuhtii dan, ahte bealušteapmái gullevaš vuoigatvuođat eai ráddjejuvvo. Duopmostuolu čuočvuođat sáhtta ná spiekkasit árabut dahkon árvoštallamis.

Duođalaš áittadiliin gillájeaddji sáhtta ohcat oktavuođadieđuid čiehkama, dorvogildosa, lahkongildosa dahje juobe nama dahje persondovddaldaga molsuma. Lassidieđuid dán oažžu virgeoapmahaččain dahje doarjjabálvalusain. Jus lahkongildosa suddjen olmmoš fárre EU-riikkas nubbái ja vásiha dárbbasit suodjaleami maiddái doppe, son sáhtta bivdit lahkongildosa mearridan duopmostuolus eurohpálaš suodjalanmearrádusa.

5. Buhtadusat

Gillájeaddjis lea vuoigatvuohta rihkusášši giedahallama oktavuodas gáibidit, ahte rihkkosa dahkki buhtada vahága man lea dahkan. Gillájeaddji ferte almmuhit ovdadutkamis dahje manjimustá duopmostullui vahágiin ja das, ahte gáibidago son dahkkis buhtadusa. Gillájeaddjis lea vuoigatvuohta gáibidit buhtadusa ovdamearkan biedġanan dahje jávkan opmodagas, dálkkas- ja doaktárgoluin sihke gibus ja várkkas sihke eará gaskaboddasaš árus, bissovaš árus ja dienasmassimis ja muhtun dáhpáhusain vuoiŋŋalaš gillámušas.

Sivaheaddji sáhtta gillájeaddji bivdagis vuodjit buhtadusgáibádusa su beales, jus ášši lea oktageardán ja čielggas, ja sivaheaddjái lea doaimmahuvvon rehket, kuite dahje eará girjjálaš čielggadeapmi gáibádusas. Dábálaččat dalle lea jearaldat opmodatvahágiin. Jus duopmostuollu lea geatnegahtán rihkkosa dahkki máksit buhtadusaid, máksinortnegis sáhtta soahpat suinna dahje buhtadusaid bearrama sáhtta addit olggošválnolbmo dikšuma várás.

Rihkkosa gillájeaddjis lea vuoigatvuohta oažžut buhtadusa iežas gillán vahágis stáhta ruhtaváriin. Buhtadus ohccojuvvo Stáhtakantuvrras ja dat máksujuvvo válđoáššis persovdnavahágis ja gillámušas. Buhtadusa oažžumii gillájeaddji ferte almmuhit rihkkosa bolesii. Jus ášši giedahallojuvvo duopmostuolus, gillájeaddji ferte maiddái gáibidit doppe buhtadusa rihkkosa dahkkis. Buhtadusaid sáhtta ovttaskas dáhpáhusain oažžut maiddái dáhkádušfitnodagas dahje Kelas.

Jus rihkkosa gillájeaddji gohččujuvvo ášši čielggadeami várás duopmostullui, sus lea vuoigatvuohta oažžut stáhta ruhtaváriin buhtadusa gearregiidda boahtimis šaddan goluin. Gillájeaddjái sáhtta máksujuvot beaiveruhta sihke buhtadus mátkegoluin ja ekonomalaš massimis.

6. Dulkon ja áššegirjjiid jorgaleapmi

Juohkehaččas lea vuoigatvuohta geavahit ovdadutkamis ja riektegeavvamis suoma- dahje ruoŋagiela. Sápmelaččain lea iežaset ruovttuguovllus vuoigatvuohta geavahit sámeagiela. Virgeoapmahaš galgá dárbbasettiin ordnet dulkoma. Dárbbu mielde virgeoapmahaš galgá ordnet gillájeaddjái dulkoma muhtun su máhttin gillii. Dulkoma ordnemis galgá fuolahit ovdadutkamis ja riektegeavvamis maiddái dalle, go gillájeaddji lea seavagielat dahje dulkon lea áico- dahje hállanvigi dihtii dárbbalaš. Dulkas lea jávohisvuođa geatnegasvuohta. Dulkka buhtadusa máksá stáhta.

Gillájeaddji sáhtta bivdit jorgalusa dihto guovddášáššegirjjiin. Jorgalusa sáhtta addujuvot njálmmálaččat, go riektedorvu ii gáibit áššegirjji jorgaleami girjjálaččat. Muhtun dáhpáhusain gillájeaddjái sáhtta jorgaluvvot áššegirjji oassi dahje áššegirjjis dahkkon čoahkkáigeassu.

Ovdadutkamis gillájeaddji sáhtta oažžut jorgalusa rihkusalmmuhusa girjjálaš nannehusas, mearrádušas heaittihit ovdadutkama ja dárbbu mielde eará ášši dáfus mávssolaš áššegirjjis. Sivaheaddjis gillájeaddji sáhtta oažžut jorgalusa mearrádušas orrut čuoččálđatekeahhtá ášši.

Duopmostuolus gillájeaddji sáhtta oážžut jorgalusa duomus, čoahkkima áiggi ja báikki guoskevaš almmuhusas ja dárbbasettiin eará ášši dáfus mávssolaš áššegirjjis.

7. Rihkusášši soabahallan

Rihkusáššit sáhttet soabahallot, jus sihke gillájeaddji ja eahpiduvvon olmmoš miehtaba dasa. Dasa lassin gáibiduvvo, ahte eahpiduvvon olmmoš nanne dáhpáhusaid ovdáneami váldoáššiid ja ahte soabahallan lea gillájeaddji ovddu mielde. Soabahallan lea nuvtta ja álo eaktodáhtolaš, ja dat sáhtta háliidettiin loahpahuuvot man beare muttus. Skuvlejuvvon, eaktodáhtolaš soabahallit veahkehit rihkusášši oassebeliid ráđđádallat dáhpáhuuvvan áššis ja soahpat rihkkosis šaddan vahágiid buhttemis gillájeaddjái. Bálvalusa oážžu soabahallandoaimmahagain miehtá riikka.

8. Ášši gieđahallama dieđut

Rihkkosa gillájeaddjis lea vuoigatvuohta oážžut iežas bivdagis dieđu ášši gieđahallamis, duopmostuollogieđahallama áiggi ja báikkis ja rihkusáššis addojuvvon duomus. Dasa lassin rihkkosa gillájeaddjis lea vuoigatvuohta oážžut dieđu ovdadutkanvirgeoapmahaččas mearrádusas heaittihit ovdadutkama ja sivaheaddji mearrádusas leat čuoččáldahtekeahhtá ášši.

9. Diehtu fánjga ja dutkanfánjga luovus beassamis

Muhtun duođalaš rihkkosiin gillájeaddjis lea vuoigatvuohta bivdagis oážžut almmuhusa fánjga ja dutkanfánjga luovus luoitimis, gárgideamis ja dihto eavttuid mielde eará fánjgalis vuolgimis. Jus gillájeaddji háliida oážžut almmuhusa, son galgá mitalit das ovdadutkanvirgeoapmahažžii dahje sivaheaddjái. Ovdadutkanvirgeoapmahaš addá dárkilut dieđuid áššis.

Dieđu oážžun gáibida, ahte almmuhusas ii árvoštallo šaddat vára fánjga dahje dutkanfánjga heggii dahje dearvvašvuhtii.

10. Eará diehtu

Gillájeaddji sajádat ovdadutkamis

Ovdadutkanvirgeoapmahaš addá gillájeaddjái dárkilut dieđuid áššeeagigáda rivttiin ja geatnegasvuodain, mat laktásit jearadeapmái. Gillájeaddji ferte earret eará mitalit rihkkosis ja vejolaš vahágiin duohtavuodalaččat. Gillájeaddji ferte earret eará mitalit rihkkosis ja vejolaš vahágiin duohtavuodalaččat.

Virgeoapmahačča meannudeamis guoddaleapmi

Gillájeaddji sáhtta guoddalit ovdadutkanvirgeoapmahačča meannudeamis, jus gillájeaddji oaidná virgeoapmahačča doaimman boastut dahje hilggodan doaimmas. Guoddaleapmi dahkko girjjálaččat juogo dan virgeoapmahačča ovttadahkii, mas meannudanfeaila gehččojuvvo dáhpáhuuvvan dahje bajit virgeoapmahažžii.

Sivaheaddji mearrádusas guođdit ášši čuoččáldahtekeahhtá gillájeaddji sáhtta guoddalit stáhtasivaheaddjái, geas lea vuoigatvuohta váldit ášši ođđa áššáskuhttinguorahallamii. Gillájeaddji sáhtta guoddalit stáhtasivaheaddjái maiddái eará sivaheaddji mearrádusas dahje meannudeamis, man gillájeaddji atná feallalažžan.

Gillájeaddji sáhtta guoddalit virgeoapmahačča meannudeamis maiddá riikkabeivviid riekteáššealbmái dahje stáhtaráđi riektekánslerii.

Meannudeapmi gillájeaddji gártamis rihkkosa vuollái eará sajis go ássanriikkastis.

Gillájeaddji sáhtta oažžut doarjaga ja rávvema gillajeaddjái doarjjabálvalusain, vaikko rihkus livččii dahkkon nuppi riikkas.

Jus gillájeaddji lea gártan rihkkosa čuozáhahkan nuppi EU-riikkas, ovdadutkanvirgeoapmahaš sáhtta dihto diliin sirdit dasa dahkkon rihkusalmmuhusa dahje álggahan ovdadatkama nuppi EU-riikka virgeoapmahažžii. Rihkusalmmuhusa sirdin gáibida earret eará dan, ahte rihkus lea duođalaš dahje ahte gillájeaddji ii leat sáhtán dahkat rihkusalmmuhusa dahkanbáikki riikkas. Duođalaš rihkosiin sirdin guorahallo maiddá EU olggobealde.

Oktavuođadieđut ášši oktavuođaváldimiid várás:

Oktavuođadieđut ja lassidiehtu:

Válddáhan vuhtii, ahte diehtu lea dábálaččat oažžunsajis dušše suoma-, ruođa- ja engelasgillii

- Boles: www.poliisi.fi, almmolaš hehtenummir: 112
- Doarjjabálvalusat:
 - Rihkugillájeaddjifákten: www.riku.fi, tel. 116 006
 - Dorvoruovttut: www.nettiturvakoti.fi, www.thl.fi/turvakotipalvelut
 - Veagalváldinkriisaguovddáš Tukinainen: www.nettitukinainen.fi, www.tukinainen.fi, tel. 0800 97889
 - Birrajándora doarjjatelefovdna lagašgaskavuoda illasteami gillájeaddjiide: Nollalinja, tel. 080 005 005, www.nollalinja.fi/
 - SERI-doarjjaguovddážat seksuálalaš veahkaválddi gillájeaddjiide: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta/seri-seksuaalivakivallan-uhrin-tukikeskukset
- Dieđihangihppagat ja diehtu rihkkosa gillájeaddjiide: www.oikeus.fi
- Riekteveahkki: www.oikeus.fi/oikeusapu
- Sivaheadji: www.syyttajalaitos.fi
- Duopmostuolut: www.oikeus.fi/tuomioistuimet
- Rihkusvahátbuhtadusat, Stáhtakantuvra: www.valtiokonttori.fi, tel. 0295 50 2736

- Soabahallan: www.thl.fi/sovittelu
- Riikkavuloža bálvalusat oanehaččat: www.suomi.fi